

SVJETSKI MODELI RADA

Kroz dugu historiju radničkih pokreta i radničkih borbi za osnovna prava iz oblasti rada kada su radnici od grube i potpune eksploatacije došli u period savremenih radnih odnosa moguće je posmatrati čitav dijapazon procesa koji su se događali kroz historiju dok su se radnopravni statusi zaposlenika izdefinirali na bazi demokratskih i dogovornih kategorija.

Historijski različitim procesima su se razvijali različiti modeli rada tako da u teoriji i praksi su najpoznatija tri modela koja su obilježila razvoj radnog prava odnosno odnosa između radnika, poslodavaca i države kao organizovane vlasti koja je kroz svoju legislativu uređivala radnopravne statute kroz historiju. Ti modeli su:

- **američki model rada,**
- **japanski model rada i**
- **evropski model rada.**

Ova tri modela su se iskristalisala u smislu postojanja jasnih odredbi svakog od ovih modela bilo kada se govori o obavezama radnika u procesu rada, kada se govori o pravima iz rada i po osnovu rada i odgovornosti kroz svaki proces rada.

Američki model rada – model koji je zasnovan isključivo na tržišnom principu i koji **ima sve elemente „robusnog modela“ koji praktički bez ikakvih drugih elemenata isključivo analizira učinjenje poslove, izvršene obaveze ili eventualne odgovornosti za neizvršene obaveze.** Ovaj model je nastao u anglosaksonskom pravnom sistemu koji u principu ima drugačije poglede u odnosu na evropski kontinentalni pravni sistem čiji je glavni nosilac njemački model rada i u odnosu na japanski model rada, perfekcionistački model, koji ima puno kvalitetnih elemenata i garancija za radnika u odnosu na druga dva modela.

Američki model koji je nastao u okrilju anglosaksonskog pravnog sistema i svih popagiranih elemenata i principa koji imaju poseban karakter u odnosu na druge pravne sisteme karakterišu slijedeći elementi:

- a) kratkotrajnost ugovora o radu,**
- b) efikasan nadzor nad izvršavanjem poslova i izvršavanje odgovornosti za neizvršene poslove,**
- c) efikasnost nagrađivanja za učinjene poslove.**

Ovaj model nastao je na različitim i teoretskim i praktičkih opservacijama u smislu da je suština ovog modela tržišni princip i tržišna orijentacija, bilo da se radi o zasnivanju radnog odnosa ili o nagrađivanju na koje neminovno utiču elementi ponude i tražnje na prostorima gdje funkcioniра anglosaksonski pravni model. Ovaj model isključivo zasnovan na tržišnom principu jeste da se i sve vrijednosti iz radnog odnosa utvrđuju na bazi ponude i tražnje pa tako ukoliko određena struktura zanimanja, profesije, kvalitet i efikasnost u radu ima svoje najveće vrijednosti koje se utvrđuju na tržištu, jer ako je ponuda manja vrijednost i nagrađivanje je veće za te poslove, dakle isključivi tržišni princip u odnosu na druge pravne sisteme ili modele rada gdje ti elementi ne dolaze u sami vrh prava i obaveza iz oblasti rada.

Poseban element u američkom modelu rada jeste zaključivanje kratkotrajnih ugovora što znači da nema garancija za zaposlenika da može na miran i bezbrižan način jedan duži vremenski period da bude siguran u planiranje svojih i prava i obaveza, već su u ovom modelu upravo bespoštedno primjenjuje princip da se traži isključiva efikasnost u radi a sve drugo završava raskidom ugovora o radu i jasno definiranih prava i obaveza iz tih ugovora. Ovaj model je i zasnovan na principu stimulacije gdje se kroz ovaj model ostvaruje princip da kvalitetni

radnici, vrijedni radnici i oni koji na propisan način izvršavaju svoje radne obaveze dobijaju i beneficije iz radnog odnosa u smislu trajanja ugovora o radu koji se stalno produžava a i u sistemu nagrađivanja.

Ovaj model rada baštini princip potpunosti izvršavanja obaveza odnosno plaćanja za učinjeni rad i sva plaćanja po ovome modelu idu upravo po propisima i po kolektivnim ugovorima koji utvrđuju najniže satnice, uslove rada, zaštitu na radu, tako da se ovaj model računa u jedan od najefikasnijih modela u izvršavanju zakonom datih obaveza za učinjeni posao.

Posebna je karakteristika ovoga modela da se progresivno može provoditi i sistem nagrađivanja za kvalitet u radu, ostavlja se poseban dio stimulacija što u svakom slučaju doprinosi da se iz procesa rada izvuku najveći rezultati tako da na bazi kvalitetnog rada i zaposlenici mogu da ostvare veće prihode kroz progresivno nagrađivanje a samim tim i poslodavac dobija veći učinak u radu tako da se ostvaruje na taj način višak profita, što u svakom slučaju je identičan cilj i radnika i poslodavca u procesu rada.

Japanski model rada je „model blagostanja“ jer to je model koji praktično ima dva osnovna elementa u svom principu funkcioniranja a to su:

- 1. tačnost u izvršavanju poslova u skladu sa propisanim propozicijama bilo zakonskim ili ugovornim i**
- 2. moralnost u obavljanju poslova i u procesu rada.**

Japanski model i zemlje koje slijede ovaj model a u Evropi najbliži ovom modelu su Švedska, Danska, Finska i još neke zemlje, koje praktično imaju skoro identične elemente vezano za taj model rada, a to su:

- a) doživotni ugovori o radu ,**
- b) konstantan nadzor rada,**
- c) efikasno nagrađivanje,**

Osnovna karakteristika ovog modela jeste **tačnost i moralnost** u izvršavanju obaveza tako da su savremene ekonomije koje primjenjuju ovaj model učinile da su inaugurisali pravilo da nije potrebno iste poslove obavljati u smislu postizanja veće efikasnosti u radu da bi se vršle provjere u procesu rada već da se konstantno ostvaruju identični rezultati da proces rada ide u potpuno ustaljenim tokovima.

U ovom modelu napravilo se opredjeljenje da **nije potrebno vršiti provjere, već da se zaključuju trajni ugovori u smislu da je samo potrebno vršiti edukaciju i dopune kvaliteta rada**, a da statusi zaposlenika praktično su sigurni što u svakom slučaju ulijeva veliko povjerenje i za poslodavce i za radnike u smislu da se utvrđeni poslovi izvršavaju na utvrđeni način i oni imaju pozitivne efekte i za radnike i za poslodavce u smislu prava, obaveza i odgovornosti.

Evropski model rada koji personificira njemački model rada i on predstavlja jednu **srednju orijentaciju između američkog i japanskog modela rada** u smislu da ovaj model također ima elemente tržišnog principa iz oblasti rada i on se prije svega temelji na:

- 1. srednjeročnim trajanjem ugovora o radu,**
- 2. mogućnost progresivnog ostvarivanja prava i obaveza iz oblasti rada i**
- 3. efikasnim nagrađivanjem.**

Ovaj model je model koji ima umjerenu distancu prema radnicima u smislu **da je potrebno sagledati sve psihofizičke i zdravstvene sposobnosti radnika u određenom vremenu da li on može odgovoriti određenim radnim obavezama u smislu da mu se pruži šansa da on kroz jedan ne tako kratak period kao u drugim modelima rada pokaže stvarne mogućnosti** vezane za rad, tako da ovaj model ima i sistem nagrađivanja upravo progresivni model da ukoliko zaposlenik bilježi napredak na radnom mjestu i kvalitete u

jednom određenom vremenu on može ostvariti i bolje efekte po osnovu rada jer je kroz ovaj model data šansa radniku da pokaže svu svoju efikasnost u izvršavanju poslova.

Ovaj model se odlikuje i posebno kvalitetnim pravima u vezi sa radom gdje su osnovna prava zagantovana bilo da se radi o socijalnim, zdravstvenim ili penzionoinvalidskim pravima ali mogućnost **uz povećanje efikasnosti u svom radu, većeg doprinosa da ova prava i progresivno prastu za radnika.**